

Raamatussa esiintyvä ajatus voi toimia tieteellisen työn välineenä. Arvelen tällaisen esimerkin valottavan myös hänen käsitystään Freudista.

Kirjoituksensa lopuksi Nevanlinna toteaa, että esim. syntipukki-ilmiötä voidaan edelleen avata psykoanalyttisen käsitteistön näkökulmasta. Tässäkin olisin kaivannut konkreettista esimerkkiä siitä, miten sitä tai jotain muuta yhteiskunnallista ilmiötä on *selitetty* psykoanalyttisesti; yleinen väite, että niin *voidaan* tehdä, ei ole lainkaan vakuuttava. Useimmat konk-

reettiset esimerkit yhteiskunnallisten ja kulttuuristen ilmiöiden psykoanalyttisista tulkinnoista ovat täysin epäuskottavia, jopa koomisia, kuten olen aikaisemmissa kirjoituksissani usein esimerkein osoittanut (ks. YP 3/1999 sekä vastaukseni Kortteille, YP 5–6/1999).

Nevanlinna on oikeassa todessaan, että psykokulttuurinen puhe on peräisin muistakin perinteistä kuin psykoanalyyseista. Erityisesti ns. humanistisen psykologian vaikutus on ollut suuri. Psykoanalyysin vaikutus – sekä aatteena että sosiaalisena liikkeenä – on kuitenkin ollut keskeinen. Tämä näkyy paitsi sanastoissa myös mm. psykokulttuurisessa ajattelutavassa, jonka mukaan psyykkinen itsereflektio on keino kohota kausaalisesti aiheutuneesta käyttäytymisestä vapaasti valittuun toimintaan. Osin psykoanalyysin ja psykokulttuurin yhteiset piirteet johtuvat yhteisistä juurista. Esimerkiksi romanttinen idea kulttuurista luonnon ”aitouden” tukahduttajana löytyy molempien taustalta.

JANNE KIVIVUORI

KEVYTMIELISEN DOGMAATIKON VASTAUSYRITYKSIÄ

Janne Kivivuoren mukaan psykoanalyttinen sosiaalitutkimus on 1980-luvulta alkaen selvästi lisääntynyt ja psykoanalyttinen yhteiskuntatutkimus ylittää julkisuuskynnyksen keskimääräistä helpommin. Niin no, kuka tietää? Minusta taas kaikkein helpoimmin julkisuuskynnyksen ylittävät biotieteelliset tai sosiobiologiset Freudin kumoamiset. Mutta näistä asioista kiistelemisen on varmaankin turhaa. Sama koskee Kivivuoren pahoittelua siitä, että ”haluttomuus kääntää [Sokalin ja Bricmontin] kirjaa suomen kielelle kuvaa hyvin ankeaa, mannermais-freudilaista kulttuuri-ilmapiiiriämme”. Minä näet puolestani veikkaisin, että ”mannermais-freudilaisen”

ajattelun harrastajat ja tutkijat ovat Suomessa edelleen vähemmistö niin ihmistieteissä kuin filosofiassa. Mutta ehkä joku voisi julkaista näistä asioista empiirisen tutkimuksen...

J. P. Roos kirjoittaa minuun viitaten, että on ”hassua esiintyä surkeana ja murjottuna, jos haluaa puolustaa psykoanalyysia”. Suotakoon Roosille tämä vyön alle lyönti. Sanoessani, ettei psykoanalyysin vaikutus ole yhteiskuntatieteissä niin suuri, ajattelin tietenkin ironisoida sitä, että kriitikoilla on ainainen taipumus suurenella vastustuksensa kohdetta; että ehkä juuri heillä on tähän asiaan varsinainen ”laetus”.

***

Kivivuori kirjoittaa, että ”Nevanlinnan idea verrata Freudin kirjoituksia Raamattuun on mielestäni erittäin hyvä”. (Arvatenkin siksi, että näin paljastan avoimesti ”epätieteellisyyteni”...) Roosin mukaan Raamatturinnastus taas on ongelmallinen. Hän kertoo kiitelleensä useat kerrat olematonta luojaansa siitä, ettei ole sirottunut johonkin ”järjettömään uskonnolliseen käsitykseen”, vaan on vapaa käyttäytymään rationaalisesti ja toteuttamaan mieltymyksiään: ”Jos haluan sianlihaa, voin syödä sitä, jos haluan käyttää ehkäisyä, voin käyttää sitä”.

En kuitenkaan sanonut, että psykoanalyysi on uskonto, enkä liioin ”puolustanut” kristinuskua. Piilevästi toki sanouduin

irti karkeimmista uskontokritiikin muodoista. Verratessani psykoanalysin korpusta Raamattuun yritin vain valaista "klassikkouden" luonnetta. Ja jos Roos sanoo olevansa onnellinen voidessaan valita ruokalistalta vapaasti, mitä haluaa, meidän on syytä uskoa häntä. Mutta uskonnonvastaisena argumenttina tämä on täsmälleen yhtä vakuuttava kuin kuvitteellisen muslimin ateisminvastainen argumentti: "Ateismi – kauheaa, nehän syövät sianlihaa!".

Puhuin siitä, mitkä klassikot "avaavat" maailmaa. Tämä ei riittänyt Kivivuorelle, vaan hän olisi kaivannut "konkreettisempia esimerkkejä siitä, mitkä Freudin sisällölliset, ihmisen käyttäytymisen motivaatiota koskevat tietoväitteet avaavat maailmaa". Mutta eivät mitkään yksittäiset "väitteet" avaa maailmaa, vaan psykoanalysin klassiset tekstit muodostavat tarkoitamani "diskursiivisen avauksen".

Suoranainen virhetulkinta on Kivivuoren väite: "Jos on pakko puhua 'klassisuudesta', olisi hedelmällisempää nimetä klassisia tutkimustuloksia tai ajatuksia, ei klassisia henkilöitä". Samoin kuin tiivistys: "Nevanlinna katsoo, että maailma voidaan 'avata' tieteellisesti relevantilla tavalla Freudin ja Raamatun avulla".

Freud tarkoittaa *tietenkin* hänen tekstiensä kokonaisuutta (minkä aivan selvästi tekstissäni myös sanoin). Freudin henkilön sanominen klassiseksi (!) olisi tietenkin kategoriavirhe. Enkä missään sano, että Raamattu tai kristinusko olisivat "tiedettä".

Mutta jäljelle jää isompikin kysymys: "[Nevanlinnan] olisi mielestäni välttämättä vastattava siihen, voidaanko maailmaa hänen mielestään 'avata' millä

tahansa väitekokonaisuudella, esimerkiksi Kalevalan myyttien tai horoskooppien avulla?"

Myös Kalevalan ja horoskooppien avulla voidaan avata maailmaa, mutta ne eivät ensinnäkään ole väitekokonaisuuksia, ja toiseksi ne eivät ole tiedettä.

Suurta osaa niistä argumenteista, joilla psykoanalysin epätieteellisyys yleensä pyritään osoittamaan, voidaan käyttää myös ei-tilastollisen tai ei-kvantitatiivisen sosiologian epätieteeksi osoittamiseen. Ja totta kai poliittisia puheita voi avata Raamatunkin avulla – en vain ole missään väittänyt, että näin saataisiin aikaan tiedettä.

Aika suuri osa yhteiskuntatieteestä koostuu jonkinlaisista teorianhistoriallisesti informoituineista aikalaispuheenvuoroista. Mitä muuta ovat esimerkiksi Beckin ja Giddensin (monesti melko viheliäiset) kirjoitukset? Ja eivätkö Kivivuoren psykokulttuurikirjat ole puhdasta tulkintatiedettä? Tämä juuri tekee niistä lukemisen arvoisia. Jos ne olisivat puhtaasti empiiristä sosiaalitutkimusta, ne olisivat – teosten aiheen huomioon ottaen – yksin tein mielenkiinnostomia.

Kivivuorella on tapa suhtautua psykologian tai sosiologian alaan kuuluvien teoreettisiin teksteihin, ikään kuin ne koostuisivat propositioista, joista on yksinkertaista johtaa testattavia empiirisiä hypoteeseja. Näin on hyvin harvoin asianlaita.

Silloin kun on kysymyksessä iso ja kompleksinen teoreettinen korpus (esimerkiksi Freudin tai Marxin), niin jokin siitä johdettu, testattavissa oleva empiirinen hypoteesi ei koskaan ole ainoa mahdollinen johdos siitä. Siitä voidaan mielekkäästi johtaa myös aivan muunnäköisiä hypoteeseja. Kysymys on siis siitä,

että empiirinen kumoaminen ei ole yksiselitteinen eikä yksinkertainen asia. Se ei ole sitä edes luonnontieteissä, niin kuin fysiikasta ja astronomiasta (kosmologiasta puhumattakaan) tiedämme.

Olen Kivivuoren kanssa samaa mieltä siitä, että tieteen keskeisin erottava tekijä on kritiikin, revision ja kumoamisen jatkuva mahdollisuus (jopa "pakko"). En ole missään vaiheessa sanonut, että Freud on kritiikin ulottumattomissa. Psykoanalyysi on simppelein empiirisen kumoamisen ulottumattomissa, mutta tämä on välttämätön, vaikkakaan ei riittävä ehto sille, että se on varteenotettavaa teoriaa.

Samaan tapaan kuin puolustin Freudia, voisin puolustaa vaikkapa Marxia. Idea on kaikessa vaatimattomuudessaan vain se, että Freudia ja Marxia kannattaa *lukea* sen sijasta, että tyytyisi hokemaan latteuksia tyyliin "Neuvostoliiton romahhtaminen kumosi Marxin hypoteesit" tai "kaikkihan sen näkevät, kuinka naurettavia Freudin väitteet ovat".

Kivivuori nimittäin jatkaa: "Useimmat konkreettiset esimerkit yhteiskunnallisten ja kulttuuristen ilmiöiden psykoanalyttisista tulkinnoista ovat täysin epäuskottavia, jopa koomisia, kuten olen aikaisemmissa kirjoituksissani usein esimerkein osoittanut."

Mutta epäuskottavuus ja koomisuus eivät ole annettuja asioita. Se, mikä on koomista ja mikä taas itsestään selvää, riippuu myös siitä teorianhistoriallisesta kontekstista, jossa liikutaan, ja ylisummaan asiayhteydestä. Irrotetut esimerkit on helppo saada vaikuttamaan koomisilta tai epäuskottavilta.

En sitä paitsi ole näissä pu-

heenvuoroissa halukas allekirjoittamaan mitään blanco-shekiä kaikenlaiselle psykoanalyysin käytölle – en ehkä *varsinkaan* yhteiskuntatieteissä.

***

Roos pohtii, mikä on psykoanalyysiuskovanaisen minimicredo. Hän veikkailee, että raja kulkisi tiedostamattoman ja sen repression kohdalla. "Jos tiedostamattonta [...] ei ole, eikä ajatusta siitä, että kun tiedostamattomaan sitoutuu traumaattisia tapahtumia, niin syntyy ongelmia, ei Freudiaakaan tarvita."

Itse en halunnut tällaista minimiä eristää. Nähdäkseni eri Freud-tulkintojen ja Freudiin "palaamisen" erot menevät ikään kuin pohjaan saakka. Sen sijaan itse analyysikäytännössä rajat ovat ehkä tiukemmat: jossain vaiheessa on sanottava, että tämä terapia on enää enintään "psykoanalyysivaikutteinen" eikä psykoanalyysia.

Roosin mukaan huomautusteni "ongelmana on se, että niissä vedetään oikeastaan kaikelta Freud-kritiikiltä pohja pois alta. Mistään, mikä oli Freudille keskeistä, ei pidetä kiinni, mihinkään ei tarvitse 'uskoa'. Tämä on minulle aivan keskeinen kriittinen pointsi. Freudia ei voi kritioida, koska kaikesta löytyy myös päinvastainen tulkinta. Ikään kuin mitään freudilaisuutta ei olisi olemassakaan".

Tietenkin Freudia "voi kritioida"! Silti, ja juuri siksi, psykoanalyysi ei ole yksi vaan monta. Varsinainen erimielisyyskäsitys koskenee sitten sitä, onko Freudista enää mitään ammentavissa, vai onko hänet jo kritisoitu puhki. Ajatellaan taas eri-

laisten Marx-tulkintojen määrää. Onko niissä yksi minimi, joka tekee jostakin marxilaisuutta ja jostakin ei? Ei, koska jokainen yritys määritellä tällainen minimi on perustava tapa saada juuri aikaan tulkinta- ja koulukuntakiistat. Marx ja Freud kuolevat silloin, kun kukaan ei enää lue eikä käytä heitä. Minusta se aika ei ole vielä tullut.

***

Kivivuoren mukaan "psykoanalyysin ja psykokulttuurin yhteiset piirteet johtuvat yhteisistä juurista. Esimerkiksi romanttinen idea kulttuurista luonnon 'aitouden' tukahduttajana löytyy molempien taustalta".

Minusta tämä ei ole mitenkään tyypillinen psykoanalyysin "väite". Jokin tällainen asetelma voitaisiin ehkä kaivaa Freudin teoksesta *Das Unbehagen in der Kultur*, mutta siinäkin Freud asettui nimenomaan kulttuurin (tai pikemminkin sivilisaation) puolelle luontoa "vastaan".

Roosia taas häiritsee se, että neuvoloiden kehoitus pistää lapset nukkumaan omaan sänkyynsä (eikä vanhempien) on hänen "käsittäkseen" Freudin ja freudilaisesti suuntautuneiden lastenpsykiatrien ohje.

Halusin puheenvuorossani korostaa, että psykoanalyysi poikkeaa merkittävässä suhteissa sekä muista terapiasuuntauksista että nimenomaan psykiatriasta. En tiedä, perustelevatko neuvolat ohjettaan Freudilla vai eivät. En suoralta kädeltä muista, että Freud olisi tätä asiaa mitenkään korostanut, mutta se on tässä yhteydessä sivuseikka. Jos Stalin käytti Marxia puhdistusten oikeuttamiseen, niin pitäisikö

meidän lakata lukemasta ja käyttämästä Marxia tai alkaa *vain sen vuoksi* vastustaa sosialismia? Minusta ei. Minulle puhdistukset ovat pikemminkin kehoitus lukea Marxia lisää.

Sanoessaan, että "Nevanlinna suhtautuu esimerkiksi väärin muistojen ongelmaan juuri postmodernin kevyesti", Roos käyttää ilmausta "postmodernin kevyt" erittäin kevytmielisesti. Postmoderni olkimies on näissä kommentteissa sujuvasti solahtanut tilalleni. En ymmärrä, miten Roosin mainitsema kirja, jonka mukaan melkein mikä tahansa triviaali oire osoittaa henkilön olleen "lapsuudessaan pedofiilin uhri, ja jossa suositellaan välittömästi oikeustoimiin ryhtymistä", liittyy tähän aiheeseen tai minun kantoihini.

Psykiatria ja psykoanalyysi ovat eri asioita samoin kuin psykoanalyysi ja "muistojen palauttamisliike". Ei minulla tästä ole enempää sanottavaa. Minusta Roosin kuvaamat ilmiöt ovat yhtä kammottavia kuin hänestäkin.

Roosille Freud on siis yhtäaikaa dogmaattinen positivistiksi ja toisaalta unien mielivaltainen ylitulkitseja ja virhetulkintoja tekevä kevytmielinen esteetti. Tässä yhdyin Roosin: kaikkia mainittuja elementtejä löytyy Freudin teksteistä.

Kaikki kilpistyy taas siihen kysymykseen, ovatko Freudin ja suurten psykoanalyyttisten koulukuntien korpuksat modernia subjektia koskevan ajattelun aareaittoja vai ko eivät.

Mutta puhun tässä tietenkin filosofian enkä empiirisen soiaalitutkimuksen näkökulmasta.

TUOMAS NEVANLINNA